

УДК: 821.161.2:82.09:82 – 31

ВОЛОДИМИР КРЕКОТЕНЬ – ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ

Денисенко О.В.

*Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя,
Україна*

*У статті розглядається вплив українського вченого Володимира Кречотня на
вивчення української малої прози XVII-XVIII ст.*

*Ключові слова: белетристика, новелістичні вкраплення, перекладна
література, новела, жанр*

Розвиток української медієвістики нерозривно пов'язаний із іменем Володимира Івановича Кречотня. Видатний спеціаліст з історії давнього українського письменства понад сорок років досліджував пам'ятки давнини і залишив помітний слід у формуванні й утвердженні нової, сучасної історії давньої української літератури. Мета статті - розглянути вплив українського вченого Володимира Кречотня на вивчення української малої прози XVII-XVIII ст.

В. І. Кречотень систематично й послідовно опрацьовував давні рукописи й стародруки, підготував фундаментальні наукові видання корпусу силабічної української поезії другої половини XVI-XVII ст., оповідної прози Антонія Радивиловського, барокової поезії Івана Величковського, антології української байки XVII-XVIII ст. та збірному тому українського письменства XVII ст. В. І. Кречотень захоплено працював над давніми текстами, вмів їх професійно читати й переконливо визначати їхнє місце в історико-літературному процесі. Широка ерудиція, енциклопедична освіченість, глибока інтуїція філолога дозволяли йому вільно орієнтуватися у літературному процесі XI -XVIII ст., робити свої відкриття невідомих імен і текстів, по-новому аналізувати літературні явища і факти. В. Кречотень був філологом-давником за покликанням, самовіддано любив свою професію, не відав тимчасових захоплень.

Кречотень Володимир Іванович з 1955 до 1958 р. навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України під науковим керівництвом акад. О. І. Білецького. Після аспірантури, з 1958 р. і до останніх днів життя, працював в Інституті літератури на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника. Кандидатську дисертацію на тему „Оповідні елементи творів Антонія Радивиловського (з історії української оповідної прози другої половини XVII ст.)” захистив у 1963 р. Доктором філологічних наук став у 1992 р. за дисертацію „Становлення поетичних форм в українській літературі XVII ст.”, захищену у формі наукової доповіді.

За цими скупими біографічними даними криється велике творче життя, насичене як радістю наукових здобутків, так і тяжкими переживаннями, яких йому було відміряно злочинною тоталітарною системою більше ніж достатньо. Своїм флегматичним характером, філософським поглядом на життя, залюбленістю у ненависну систему

старовину, скептичним ставленням до ідеологічної метушні, пристосуванства, паразитування в науці він не вписувався в коло тих псевдовчених, які своє наукове безсилля прикривали видимістю громадської роботи і пильно стояли на сторожі ідеологічних догм. Він органічно не сприймав імітації роботи, поверховості, біалітературного галасу і чванства.

Недрузи, партійні активісти постійно тероризували його за громадську пасивність, ніколи не розуміли його високого покликання, благородства, справжньої шляхетності. Він мав свою громадянську позицію, був щирим українським патріотом, вболівав за долю Української Держави і української культури, орієнтувався на молоді демократичні сили, входив до оточення інтелектуалів-шістдесятників. На початку 70-х рр., коли в Україні почалося полювання на відьом, наймити від ідеології вирішили розправитися з відомим ученим, обвинувативши його у зв'язках з дисидентами, й позбавили роботи в інституті. Лише після численних проробок і повторного голосування на вченій раді він був залишений в інституті, але переведений на найнижчу посаду – молодшого наукового співробітника. Пильне око ділків від науки постійно стежило за ним, його принижували, не давали творчо працювати, аж поки з кінця 70-х рр. не настали зміни в інституті і В. Кречотень утвердився як видатний вчений-медієвіст.

Володимирові Івановичу на диво пощастило на вчителів. Ще в університеті його наставниками були акад. О. Білецький, чл.-кор. АН України проф. С. І. Маслов і проф. О. Назаревський. Саме вони прищепили своєму студентові, а згодом аспірантові любов до давнього письменства, смак до пошукової роботи, почуття поваги до своїх попередників. Під їхнім доброзичливим керівництвом В. Кречотень досить рано ввійшов у велику науку, ще студентом почав друкуватися. Першою його публікацією була курсова робота „Поезії Івана Франка російською мовою”, вміщена в ж. „Вітчизна”, № 11 за 1953 р. Так само була опублікована і його дипломна робота – „Сатирична типізація в поемі Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»)", обсягом 4 арк., у збірнику праць V Шевченківської наукової конференції (1957). Якщо ці перші поважні публікації були даниною університетським студіям, то в аспірантурі В. Кречотень цілком зосереджується на давній літературі і тут виявляє себе як талановитий дослідник, що звертається до джерел і знаходить у них свою провідну тему. Такою темою для В. Кречотня стала ораторсько-проповідницька проза XVII-XVIII ст., яку він ретельно досліджував.

Виділення белетристики як самостійного виду художньої прози, домінування нового літературного напрямку - бароко, збагачення літератури новими темами, сюжетами, героями сприяло зародженню малих жанрових форм розважально-повчального характеру, на позначення яких В. Кречотень застосував термін „новелістика”.

Досі ця галузь української літературної спадщини спеціально не вивчалася, оскільки вона довгий час розчинялася у загальних поняттях „белетристика”, „житійна література”, „ораторська проза”. Давні новели відносили до повістей, байок, притч.

Ці твори входили до складу таких збірників, як „Римські діяння”, „Велике зерцало”, „Звізда пресвітла”, знаходимо їх і в обрамлених повістях типу „Варлаама та Йоасаф”, „Каліли і Дімни”, „Сімох мудреців”. Є вони у „Записках” Петра Могили, у збірниках українських авторів „Небо нове”, „Скарбниця потрібна”, „Душі людей померлих” Іоанікія Г'ялятовського, „Огородок Марії Богородиці” Антонія Радивиловського, „Руно орошеное” Димитрія Туптала, у творах Івана Величковського, „Странствованіях” Василя Григоровича-Барського. Новели зустрічаються також у збірниках, укладених західноєвропейськими та польськими авторами і повністю чи частково засвоєних в Україні. Це, наприклад, „Забавні часи” Лодовіко Гвіччардіні та „Апофегми” Беняша

Будного, „Фацеції, або жарти польські”. Подаються вони також у „Літописі” Самійла Величка та найрізноманітніших збірниках, випадкових за складом.

Відсутність системного аналізу процесу зародження і еволюції давньої української новелістики створює серйозні труднощі у вивченні та розкритті усього літературного процесу XVII-XVIII ст. На сьогодні в Україні відома лише одна монографія, у якій простежено витоки вітчизняної новелістики на прикладі творчості А. Радивиловського. Це вищезгадана праця вченого-медієвіста В. Кречотня „Оповідання Антонія Радивиловського: З історії української новелістики XVII ст.”, яка частково заповнює лакуну щодо комплексного дослідження процесу функціонування давньої новелістики.

У численних працях, присвячених українській новелі, домінує думка про те, що цей літературний жанр в Україні формується лише наприкінці XIX – на початку XX ст., що як самостійне явище словесної творчості для української літератури XVII-XVIII ст. він не характерний і що у тогочасній писемності відбувається лише кристалізація його окремих елементів. Таке ставлення пояснюється відсутністю спеціальних досліджень. Але глибше, скрупульозніше, детальніше вивчення давньої новели дозволяє розглядати її як окремий жанр і виокремлювати як спеціальний об’єкт збирання та дослідження.

Досліджуючи літературний процес XVII ст., В. Кречотень підкреслював, що у цей період „література починає виходити за межі поліфункціональної писемності і набувати самостійного значення – розвиток її світських і власне естетичних функцій відображається у специфічно художній тематиці..., посилюється зацікавленість реальними предметами зображення; виробляються відповідні форми і способи зображення цих предметів; визначаються і утверджуються в правах власне художні роди і види (жанри) літературної творчості”.

Значним внеском В. Кречотня в українську медієвістику є підготовлена ним книга „Байки в українській літературі XVII-XVIII ст.” (К.: Наукова думка, 1963. – 13 арк.), яка по суті є відкриттям, оскільки вперше у такому майже вичерпному обсязі автор досліджує і подає за першоджерелами (рукописами й стародруками) тексти байок, культивованих в українській літературі XVII-XVIII ст. Опрацьовуючи світові байкові сюжети (античних, італійських, французьких та інших авторів), українські літератори XVII-XVIII ст. вводили своє письменство у світовий контекст.

Грунтовною є праця В. Кречотня про художність давньої української прози. Вчений простежив розвиток образно-стильової системи у всіх прозових жанрах XVII-XVIII ст., найбільше в історичній прозі – козацькому літописанні. Тут розмова і про художній портрет та пейзаж, про батальні сцени й натюрморт, про філософські й ліричні відступи, про художні тропи, індивідуальний стиль та ін. В. Кречотень ретельно опрацював весь комплекс художніх засобів, якими користувався український автор XVII-XVIII ст., завдяки яким його твір набув літературної форми. Дослідження В. Кречотня є по-справжньому новаторським, вперше в історії давньої української літератури вчений повному прочитав тексти творів, головну увагу зосередив на художньому образі. Це опубліковане чверть століття тому, дослідження В. Кречотня не втратило свого наукового значення. Воно лягло в основу видання вибраних праць вченого.

В. Кречотень намагався донести твори давнього письменства до сучасного читача. Для полегшення сприйняття він в окремих науково-популярних виданнях („Українська література XVII ст.”) транскрибував тексти сучасним правописом, чим робив доступнішим зміст творів. Високої оцінки заслуговують професійно виконані ним переклади із староукраїнської мови на сучасну.

Книгу „Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики XVII ст.” (К.: Наукова думка, 1983) присвятив „Незабутньому вчителю – академіку Олександрові Івановичу Білецькому”.

Крім названих основних книг і циклів досліджень, В. Кречотень надрукував у періодичній і науковій пресі понад сто статей, розвідок, рецензій, матеріалів. Усі вони засвідчують різнобічні і глибокі інтереси їх автора, які зосереджувалися переважно навколо океану давнього письменства. Сотні статей про давні українські твори та їх відомих і анонімних авторів написав він для „Української Радянської Енциклопедії” та „Української Літературної Енциклопедії”, над ними працював до самозабуття і з належною науковою віддачею.

Скромний у побуті, непомітний між людьми, В. Кречотень повністю присвятив себе науці і не мислив свого існування поза давньою літературою. Прихильники доброзичливо називали його „академіком” й ніяк не могли дочекатися, коли він нарешті стане доктором наук. Трохи огрядний, повільний у рухах, маломовний, він ніколи й нікуди не спішив, умів вислухати співрозмовника, говорив з ним повільно й по суті. Його не цікавили „світські” бесіди, модна нині політика, ніхто ніколи не чув, щоб він підвищував голос або когось обмовляв, він був зразком витриманості, спокою, наукової діловитості.

В. Кречотень не претендував ні на звання генератора ідей, ні на лідера. Він чорно працював усе життя. Цим одержимим ставленням до праці заражав усіх, хто з ним трудився поряд. З гумором ставився до всезнайонок, базік і ялових геніїв.

Оцінювати однозначно великий науковий доробок В. Кречотня в царині медієвістики ще передчасно. Та немає сумніву, що в його особі маємо чесний, сильний і самобутній талант. Він був вродженим давником, свідомим свого покликання. Його наукова творчість, разом із творчістю талановитого старшого колеги Леоніда Махновця, заповнила ту прогалину, що утворилася в українській медієвістиці після відходу старшого покоління вчених, яке формувалося ще з початку ХХ ст. Своє життєве надзавдання В. Кречотень виконав з честю, він був і лишається одним із провідних українських учених-медієвістів другої половини ХХ ст. Його праці невіддільні часу, бо в них немає ні дилетантського верхоглядства, ні політичної кон'юнктури. Це – вчений академічної школи, який гідно й успішно продовжив традиції старого академічного літературознавства і своєю понад сорокарічною працею спричинився до розбудови сучасного наукового літературознавства.

Його учні – доктор філологічних наук М. Сулима, кандидат філологічних наук М. Андрущенко та інші вчені гідно продовжують справу свого вчителя, вони не тільки активно і плідно працюють в царині медієвістики, а й прищеплюють любов до давньої літератури вже своїм учням.

Денисенко О.В. ВЛАДИМИР КРЕКОТЕНЬ – ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ДРЕВНЕЙ УКРАИНСКОЙ НОВЕЛЛЫ

В статье рассматривается влияние украинского учёного – Владимира Кречотня на изучение украинской малой прозы XVII-XVIII вв.

Ключевые слова: беллетристика, новеллистические вставки, переводная литература, новелла, жанр

Denisenko O.V. VLADIMIR KREKOTEN – THE RESEARCHER OF ANCIENT UKRAINIAN SHORT - STORY

This article shows the research work made by Vladimir Krekoten in the field of ancient ukrainian short – story.

Key words: a genre, the collection of the ancient “short story”, orator’s prose, the translation literature

Поступила до редакції 15.02. 2007 р.